

VIDA I FETS DE RAMON II DE CARDONA, BARÓ DE BELLPUIG (LLEIDA)¹

Per Rubén Galera Hernández

INTRODUCCIÓ

En el context sociopolític en què va viure Ramon II de Cardona-Anglesola, cavaller, res era gratuït i tot era, entre cometes, obligatori. En el si d'un dels llinatges més rellevants del Principat de Catalunya, es va enrolar en les campanyes italianes que farien d'Alfons V el rei àulic i humanista de la Nàpols del segle XV. Junt amb ell comença el periple el nostre Cardona, però el seu destí el portà a quedar-se al Principat, com la majoria de nobles catalans. En efecte, l'última vegada que se'l troba al servei de la monarquia és el 1430, com a cavaller i guerrer d'armes. Deixant de banda la monarquia, se centrà a gestionar la baronia de Bellpuig i les vicissituds dels seus habitants, sense deixar de banda el seu caràcter bregós. Això, de fet, es veu en ell en la pugna constant pel lloc del Mor i en les bandositats que tingué amb el bisbe de Vic. No menys importants van ser la seua participació a les Corts parlamentàries convocades per la reina Maria regularment, i a les missions que li encomanaren per defensar Catalunya de les invasions estrangeres. Tot amb tot, no va conèixer els estralls de la guerra del Principat que començaria el 1462 arran de la mort del príncep de Viana ni els enfrontament entre els partits de la Biga i la Busca, i els partidaris de la Generalitat i de Joan II.

1) Em vaig interessar per Ramon II de Cardona-Anglesola per dos raons: una, per a trobar un suposat vincle entre Caterina de Centelles, muller seua, i els Centelles d'Oliva, en els quals he centrat els meus estudis anteriors; l'altra, per esbrinar si el Ramon de Cardona prevere que apareix al *Cançoner català de l'Ateneu* provenia de Bellpuig. Els resultats han sigut defraudadors en tots dos casos. Caterina de Centelles només l'he trobada citada en la documentació que he consultat del seu fill, Hug de Cardona i Centelles, sense cap dada reveladora; i el Ramon de Cardona, prevere i poeta, no encaixa amb el perfil d'un dels fills del baró de Bellpuig, vist que els dos poemes pertanyen al primer terç del segle XV, i havent-hi creuat les dates no hi ha una possible coincidència entre ambdós. Encara que en aquest treball no cite els fills i filles de Caterina de Centelles i Ramon II de Cardona-Anglesola, ho faré en un proper article que tinc pràcticament enllestit sobre el testament del baró. A més a més, les meues recerques i treballs sobre aquesta família desvelaran en el futur que una dama bellpugenca va ser enlletida per alguns lletraferits.

ADOLESCÈNCIA

Ramon II de Cardona i de Pinós, també conegut com a Ramon de Cardona-Anglesola (1400-1460), era oriünd de Bellpuig (Lleida) i fill de Francesca de Pinós i Hug Folc de Cardona. Sent encara un infant i orfe de pare, sa mare i els seu oncle Pere de Cardona (bisbe de Lleida), esdevingueren els seus tutors patrimonials fins que arribara a l'edat adulta dels 15 anys i poguera administrar de ple dret la baronia de Bellpuig.² A l'edat de 12 anys era patró d'un benefici de Sant Vicenç de Cardona, d'on eren els seus oncles, els principals del llinatge.³ Del matrimoni amb la desconeguda Caterina de Centelles,⁴ tingué una descendència de sis fills i filles: Hug, Antoni, Ramon, Pere, Guillem, Elionor i Violant, tots ells de *Cardona* i *Centelles*.⁵

L'EXPERIÈNCIA MEDITERRÀNIA

Com a jove que es trobava a la flor de la vida i esperonat de la flaire aventurera de les guerres d'Itàlia, es va enrolar en l'armada naval catalana que partí dels Alfacs el 1422. De fet, és la primera vegada que apareix documentat en una gran empresa de batalla, pròpia de la vida cavalleresca. Així, el 3 de maig del 1422 es trobava a les drassanes del port de Barcelona, on «foren beneÿts lo(s) standarts de Sent Jordi e del senyor rey e la banda del capità, lo compte de Cardona, e posades en alt e cridades llaus, e lansats diners a grans almostes devant molta gent, e posats en la taula còpia de florins e altres coses a la solemnitat del dit acte decerents». En aquella jornada iniciàtica per a molts nobles en qüestions de mar, «foren beneÿts los dits astendarts en la Seu de Barchinona e portats, ço és, lo de Sent Jordi», entre d'altres persones, «lo del capità aportava don Johan, vescomte de Vilamur e fill del dit capità, acompanyat de don Ramon, nebot, e de don Ugo, fill del dit comte, present la senyora reyna e multas notables persones».⁶ En definitiva, preparaven els ànims i celebraven la construcció de deu galeres i huit naus que havia encarregat la reina Maria a la Generalitat de Catalunya,⁷ perquè partiren rumb a Nàpols des del port dels Alfacs, tot per retrobar-s'hi amb Alfons el Magnànim i donar suport a la seua campanya. En acabar l'aventura per la Mediterrània, on degué haver participat en el brutal assalt i saqueig de Marsella de novembre de 1423, va tornar a la seua vila natal, Bellpuig. El 1424 va tindre la consideració d'agrair a aquelles persones que l'havien ajudat

2) Antoni BACH RIU, *Bellpuig i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell*, Barcelona, FSCV, 1972, pàg. 75.

3) BACH, *Bellpuig...*, pàg. 75.

4) Hem cercat tant en les branques catalanes com valencianes els *centelles* per esbrinar-ne el seu origen sense sort. En cap cas va ser filla del comte d'Oliva, Francesc-Gilbert de Centelles (1408-1480), per raó d'edat; i tampoc la germana *Caterina*, perquè va casar amb Salvador Cubello, germà del marquès d'Oristany.

5) BACH, *Bellpuig...*, pàg. 77.

6) Josep Maria SANS i TRAVÉ, (direcció) *Dieteris de la Generalitat de Catalunya. Anys 1411-1539*, Volum I, Generalitat de Catalunya/Departament de la Presidència (Barcelona, 1994), pàg. 36.

7) Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *La reina Maria, dona d'Alfons V el Magnànim: vida i obra de govern (1401-1458)*, Universitat de Barcelona (2013), pàg. 202-203.

en l'administració dels seus béns i el govern de la baronia durant els anys que era encara un donzell.⁸

LES GUERRES DE CASTELLA

El 23 de setembre de 1429, sota el nom de Guillem Ramon de Cardona («don Guillen Ramon de Cardona Senyor de la baronia de Bellpuig»), es trobava a Saragossa sent ja un cavaller plenament instruït, que servia Alfons el Magnànim en la causa que el rei mantenia amb els seus germans. Mentre es desenvolupava aquella contesa, el baró de Bellpuig tancà una transacció de venda de dotze moros. En aquell negoci vengué al notari i escrivà de manament del rei, Pere Baltaner, la part que li corresponia. El dit Baltaner intentà lliurar al baró de Bellpuig els 660 florins que li devia per la compra d'aquells esclaus, però es trobà amb dos problemes: un, que un dels socis, Lois de Mora, no estava d'acord amb la venda per la part que li tocava; i l'altre, que el Cardona no es trobava a prop, ja que llavors era al Palau de l'Alfajeria. Segons sembla, Lois de Mora tenia raó en la seua negativa a la venda, perquè una part d'aquesta pertanyia a Guillem Ramon de Montcada i a altres nobles. Al capdavant, es tractava d'un botí que Alfons V havia donat a una companyia d'homes d'armes i per la qual, segons consta al document, el Cardona tenia dret a rebre 176 florins de la part del total que li corresponia. En l'acta notarial foren testimonis Pedro Navarro, escrivà de la ciutat, i Jaime de Milans, trompeta de Ramon de Cardona.⁹

El 1430 els reis de Castella enviaren una ambaixada a Tarrassona perquè negociaren amb els nobles del rei d'Aragó i de Navarra una treva de cinc anys. Entre la nòmina de nobles que va assistir a l'acte, hi havia cavallers catalans i valencians, entre els quals estava Ramon de Cardona, junt amb el comte de Cardona, i molt a prop d'ells els valencians Eimeric i Bernat de Centelles, germans.¹⁰

A LES CORTS

Ramon II de Cardona va assistir amb més o menys regularitat a les Corts del Principat. A la primera d'aquestes, per exemple, va ser convocat per la reina

8) BACH, *Bellpuig...*, pàg. 76-77.

9) Manuel GÓMEZ de VALENZUELA, *Esclavos en Aragón (siglos XV a XVII)*, Institución «Fernando el Católico»/Diputación de Zaragoza (Saragossa, 2014), pàg. 81-84. En el document, pàgina 84, resa el següent: «Vendicion de moros. Eadem die que yo don Guillen Ramon de Cardona Senyor de la baronia de Bellpuig de mi cierta scientia certificado de mi dreyto vendo a vos en Pere Baltaner scriva de manament del Senyor Rey de Aragon toda aquella part a mi tocant en doce moros et moras entre grandes et chicos los quales por los botines del Senyor Rey a mi et a mossèn Guillen Ramon de Montcada et a otros fueron dados que partiesemos los quales en la vendicion a vos feyta por mossèn Gizpert son especificados et todos los de la dita companya vos fçimos la dita vendicion de los ditos moros por precio de seyscientos xixanta florines et a mi part atorgo que me aveys dado CLXXVI florines dineros que a mi cayeron en part [...]. Presentes testimonios fueron don Loys de la Cavalleria mayor de dias et en Pere Vidriell botiguero habitantes en la dita ciudad de Çaragoça».

10) Prósper de BOFARULL i MASCARÓ, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, vol. 37, Establecimiento litográfico y tipográfico de D. José Eusebio Monfort (Barcelona, 1869), pàg. 99-100. En aquests nobles hem buscat una possible descendent amb el nom *Caterina*, per veure la procedència de la baronessa de Bellpuig; no hi ha hagut sort.

Maria a Barcelona el 1436-1437, cita a la qual anà el senyor de Bellpuig dins l'estament militar com a «nobili et dilecto nostro Raymundo de Cardona».¹¹ En aquesta convocatòria assistí, com a mínim, una vegada, ja que no torna a constar citat en la documentació de les actes parlamentàries. Açò es deu, segurament, al fet que en el mateix període de temps estava capficat en negocis personals a Tarragona. Ens expliquem. El 24 d'octubre de 1436 demanà a la ciutat tarragonina franquesa per anar a residir-hi, possiblement per no haver de pagar certs impostos. De fet, estava tan decidit a aconseguir-ho que, si no li concediren aquest dret, adverteix als prohoms que ho faria a la població de Constantí. La resposta del Consell de la ciutat fou que només podien concedir-li el permís per a l'entrada del vi, ja que no estava venut encara.¹² Quan per fi aconseguí la residència a la ciutat tarragonina, hi participà en la quotidianitat dels afers del dia a dia, ja que el 7 d'abril de 1437 s'oferí com a intermediari entre les diferències que mantenien la ciutat i un cardenal, tot per l'elecció dels còsols: «e proposat aqui en parlament per lo honrat micer Pere Çabater com per lo molt noble Ramon de Cardona li és stat molt parlat huy ans de la missa, que ell se volria metre en levar aquest debat».¹³

ADMINISTRAR LA BARONIA

Al cap de pocs anys Ramon II de Cardona centrà novament el seu temps a administrar la baronia de Bellpuig. El 19 de març de 1440 el govern municipal de Tàrrrega intentà arribar a un acord amb ell sobre un problema que la vila mantenia amb un jueu de Bellpuig, motiu pel qual el Consell deia que «hui sia donada la honor e facultat al molt noble don Ramon de Cardona, si pendre ho voldra, que si fermat compromís en poder seu soltament hi ampla per via de dret amigable composició o en tota aquella manera que a ell sia plasent».¹⁴

Per les paraules que a continuació se seguiran, quelcom no anava bé entre les dues poblacions. Uns mesos després, el 8 de novembre de 1440, el consell de Tàrrrega acordà enviar dos representants seus, Francesch Johan de Muntros i Miquel Piquo o Picó, davant del noble Ramon II de Cardona. Pretenien que el baró fera pública la sentència dels jutges, que havien pagat els targarins, on es posa de manifest l'enfrontament de la vila amb un jueu de Bellpuig. Aquesta prolongació arbitrària de la sentència o ignorància deliberada a fer-la pública, possiblement fou per les bandositats que el Cardona mantenia contra el poble del Mor, raó a la qual el Consell de Tàrrrega al·ludia:

11) Benvingut OLIVER ESTELLER (ed), *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Cortes de Tortosa y Cortes de Cataluña*, vol. 19, Real Academia de la Historia (Madrid, 1914), pàg. 6.

12) FRANCESC CORTIELLA, *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenss «Ramon Berenguer IV» (Tarragona, 1984), pàg. 275.

13) CORTIELLA, *Una ciutat...*, pàg. 426.

14) JOSEP XAVIER MUNTANÉ SANTIVERI, *Fonts per a l'estudi de l'aljama jueva de Tàrrrega: Documents i regesta*. Catalonia Hebraica 8 (Barcelona, 2006), pàg. 128.

«encara més hauríem hagut sentiment que en conta del mor haurie fetes algunes clamós el dit noble baro don Ramon dels pahers de la dita vila sobre lo fet de la bandositat que cel ha ab los prunyovosts, de que don Ramon seria mal content dels dits pahers. Hi ells, ço és, los dits pahers, en les dites bandositats hi hagen fet lo degut e tot ço e quant a proffit dels bàndols sa pogut fer e per conservació dels privilegis, usos e libertats de la dita vila».¹⁵

El prohoms de Tàrraga prossegueixen i exposen que no entenen la negativa a publicar la sentència del jueu de Bellpuig, quan ells ja havien pagat les despeses del juí.

L'administració de la vila de Bellpuig i el quefer dels seus habitants fou una de les labors que Ramon de Cardona hagué de gestionar periòdicament, tot i que sempre intentà participar a les corts del Principat. Per exemple, enmig d'un greu problema que enfrontava els senyors d'Anglesola amb Barcelona, l'11 d'agost del 1442 era a les corts de Tortosa citat sota la forma cortesana de «Nobili et dilecto nostro Raymundo de Cardona». I ací apareix una altra vegada molt prop del noble Felip de Castre.¹⁶ Pel que fa als afers de la vila, el 1442 els organismes institucionals de la ciutat de Barcelona enviaren un dels seus síndics a Bellpuig per advertir-los que era il·legal que els senyors d'Anglesola, Francesc d'Erill i Elionor de Montcada, cobraren lleudes en el seu territori, així com ja havia fet amb els ramaders de Barcelona que, havent-hi passat per la senyoria d'Anglesola, els van robar alguns moltons a la força.¹⁷ Aquest mateix any, els diputats de Barcelona enviaren una carta a diversos experts en el comerç del safrà perquè discutiren a Barcelona les darreres ordinacions publicades per la Diputació i la comercialització del producte, que anteriorment havia provocat algunes protestes. En la nòmina de nobles convocats a la reunió¹⁸, en la qual consta Ramon de Cardona, hi ha pràcticament representada quasi tota la Catalunya central i occidental, on el safrà es comercialitzava als mercats entre 1441 i 1461. Entre els municipis que s'hi presentaren hi havia Bellpuig i Tàrraga, i Anglesola, on hi havia un mercat

15) J. X. MUNTANÉ SANTIVERI, *Fonts per a l'estudi...*, pàg. 130.

16) Benvingut OLIVER ESTELLER (ed), *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Cortes de Tortosa y Cortes de Cataluña*, vol. 21, Real Academia de la Historia (Madrid, 1915), pàg. 7.

17) Ramon Agustí BANEGAS LÓPEZ, *L'aprovisionament de carn a Barcelona durant els segles XIV i XV*, vol. 2 (2004), pàg. 436; Ramon Agustí BANEGAS LÓPEZ «L'aprovisionament de carn a Barcelona durant els segles XIV i XV», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* [en línia] (2008), pàg. 167-177. <https://www.raco.cat/index.php/ButlletiSCEH/article/view/296889> [Consulta: 09-09-18].

18) Entre els convocats hi havia el comte de Cardona i de Prades, el comte de Pallars, mossèn Guillem Ramon de Montcada, don Ramon de Cardona, mossèn Joan Roger d'Erill (senyor d'Anglesola), mossèn Jaume de Bellera, don Felip de Castre (senyor de Guimerà), mossèn Guerau de Queralt, mossèn Pere d'Orcau, mossèn Guerau Alamay de Cervelló, don Pedro de Cardona; representants dels municipis de Lleida, Tremp, Balaguer, Cervera, Agramunt, Tàrraga, Montblanc, Prats de Rei, Igualada, Vilafranca del Penedés, Àger, Manresa, Solsona i Ponts; i representants eclesiàstics d'Urgell, el monestir de Poblet, el monestir de Santes Creus, el Prior de Catalunya i el castellà d'Am-posta. Vegeu: VERDÉS (2001:762) i Antoni RIERA i MELIS, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1444. El desenvolupament d'una administració autonòmica medieval en un context conflictiu», *Acta historica et archaeologica mediævalia* [en línia], Núm. 30 (2010), pàg. 153-249, pàg. 246. <https://www.raco.cat/index.php/ActaHistorica/article/view/250078> [Consulta: 09-09-18]

safraner.¹⁹ Per tant, els interessos del Cardona en el mercat eren importants. Per altra banda, a Barcelona es reprengueren les sessions de corts el 1443, que s'havien iniciat un any abans. Malgrat que sovint Ramon de Cardona hi assisteix als Parlaments, en aquesta ocasió delegà la seua persona en el batlle de Linyola, Bernat Segur, qui apareixia molt a prop de Felip Castre en les citacions parlamentàries dels assistents.²⁰

BANDOSITATS

A banda dels anys d'administració dels seus béns i dels litigis amb poblacions circumveïnes, el 1445 és l'any en què manté una de les bandositats més ferotges: en aqueixa ocasió amb el bisbe d'Urgell, Arnau Roger de Pallars, tot i que en desconeixem els perquès. En haver-se produït l'enfrontament armat entre els dos nobles, els missatgers a qui els consellers i els diputats del General de Catalunya dipositaren la confiança foren Joan de Marimon i Guillem Des Soler perquè acudiren a les dos parts bel·ligerants, amb la finalitat que aturaren la guerra entre ells establerta en gener del dit any.²¹ A pesar del ressò de la guerra, els enfrontaments duraren poc més de dues setmanes: des del 30 de gener fins al 15 de febrer. En aquesta darrera data els jurats del Consell de Cent determinaren que les despeses fetes pels consellers en la missatgeria foren sufragades per les parts enfrontades, o siga, pel bisbe d'Urgell i pel baró de Bellpuig, «per cert applech de gent darmes que cascuns feyen per certa disensio la qual ere entre ells».²² Les bandositats foren de bastant envergadura, tal com es veu en el ban que els consellers d'Igualada emeteren el 5 de febrer als batlles de la ciutat. Segons aquest, el bisbe d'Urgell i Ramon de Cardona contractaven «alguns cavallers e gentils hòmens, e altres persones empren alguns singulars d'aquesta vila qui ab lurs armes los façen valença els acompanyen en socors dels damunt nomenats guerrejants». Això, en conseqüència, provocava un greuge a Igualada «car si los que són de edats de portar armes, anant a la dita guerra, lexant buyda la dita vila de hòmens qui son per deffensió de aquella vila». Per tant, els consellers volgueren «que no sie algun singular dela dita vila qui guos exir fora los termens dela dita vila per fer valença ab armes o sens armes a algun cavaller o gentil home o de paratge, ni a altra persona, en qualsevol debats, guerres o bandositats» sota pena de càstig.²³ Aquest capítol poc documentat ben bé mereix un estudi en profunditat per saber-ne les causes.

19) Pere VERDÉS i PIJUAN, «Una espècia autòctona: el comerç de safra a Catalunya durant el segle xv», *Anuario de Estudios Medievales*, 31/2 (2001), pàg. 757-785.

20) Benvingut OLIVER ESTELLER (ed), *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón...*(1915), pàg. 90.

21) José María MADURELL MARIMÓN, *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón: 1435-1458*, CSIC, Escuela de Estudios Medievales (Barcelona, 1963), pàg. 44.

22) Frederich SCHWARTZ i LUNA, Francesch CARRERAS CANDI (eds.) *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloni*, I, (1390-1446), Ajuntament de Barcelona (Barcelona, 1892), pàg. 476.

23) Joan SEGURA, «Bandolerisme en los siglos XVI y XVII», *Revista de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa*, vol. 3 (1902), pàg. 614-628.

PARE I POLÍTIC

Com hem esmentat en la introducció, Ramon de Cardona va tenir un paper molt actiu en totes les Corts de Barcelona a què va acudir. Una bona mostra d'això es representa en els anys 1446-1447, període en què els seus fills l'acompanyen per primera vegada. El 30 de juny de 1446 anà sol i citat amb el tradicional i cortesà tractament en llatí «Nobili et dilecto nostro Raymundo de Cardona»; i uns mesos més tard, el 24 de setembre, amb el seu fill «Petrus de Cardona».²⁴ De fet, els escrivans que redactaren les sessions parlamentàries, i citaven sovint Ramon de Cardona com a senyor de Bellpuig, tingueren en compte el fet de definir qui era Pere de Cardona: «fill del dit Ramon», sense que n'hi apareguera cap altre. I també sobta que un tal mossèn P. Johan Ferrer hi aparega molt a prop dels Cardona en la nòmina de nobles citats a Corts, com veurem més endavant.²⁵

Al marge de qui l'acompanyara, cal destacar que fou un dels nou prohoms elegits a les corts per tractar la defensa de Catalunya a les terres del Rosselló, junt amb el seu proppassat enemic Arnau Roger de Pallars. En aquest context de defensa de frontera, les actes del 19 d'octubre de 1446 resen que:

«la dita molt alta senyora Reyna com a lochtinent dessus dita en la present ciutat de Barchinona per prouehir e resistir a les gents darmes stranyes qui ladonchs cominauen intrar en lo dit Principat per diuerses parts de aquell e de fet alguna part de aquelles intraren en les parts de Rossello e combateren lo loch de Salses».

I per tenir cura de les *gents estranyes*, la Cort va atorgar poder suficient a les nou persones elegides per a dur l'empresa:

«fon donat e atorgat ample e bastant poder a fer o spetxar e deliurar ab tota perfecció. E son les dites nou persones les següents, go es lo reuerent, noble e honorables: n'Arnau Roger, bisbe d'urgell, en Bernat Guillem ça Maso, abbat de Ager, micer P. Pelegrí, e per ell en Johan Dalmau, per empatxament de aquell, don Ramon de Cardona, mossèn Guillem Galceran de Ribes, e per ell mossèn Roger Alamany, per ausencia de aquell, en Manuel de Corbera, en Bernat ça Pila, un dels sindichs de Barchinona, micer Lorenc Tort, un dels sindichs de Perpenya e en Francesch Oliuer, un dels sindichs de Tortosa».²⁶

L'any vinent, en data de 15 de març, les corts assignaren una altra vegada nou persones amb l'objectiu que feren el seguiment de les discrepàncies que es produïen a l'illa de Mallorca, però abans d'això havien de jurar el càrrec davant les Corts: «juraren los noble Anthoni de Cardona, fill del dit noble don Ramon

24) OLIVER, *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón...* (1915), pàg. 195 i 245.

25) OLIVER, *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón...* (1915), pàg. 386-387.

26) OLIVER, *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón...* (1915), pàg. 404-405.

de Cardona, en Francesch March, fill de mossèn Luis March e en Maurici de Talamanca, fill de mossèn Johan Eymereich, quondam».²⁷ Encara que les corts continuaven congregades a Barcelona el 29 d'abril de 1447, el senyor de Bellpuig va posar en lloc seu «mossèn Guillem Ramon de Muntcada», perquè llavors ell es trobava fora de la ciutat. Després d'aquesta absència, se'l torna a citar el 20 i el 29 de maig.²⁸

En acabar el 1447 hi ha un buit en què no el tornen a requerir en les Corts, almenys fins al 22 d'octubre de 1454, any en què reapareix en la causa que enfrontava Joan de Cardona, comte de Prades, amb Bartomeu Castelló. La disputa es va iniciar quan Castelló, estant el braç militar reunit a la sala de la Seu de Barcelona, se sorprendé que el comte de Prades no acceptara la seua elecció feta per la via de l'escrutini, i que la volgueren impugnar, tot i que es va fer segons les pràctiques acostumades. Finalment, Joan de Cardona decidí dir posteriorment el seu parer en una cèdula a la qual s'adheriren una llarga nòmina de nobles entre els quals hi havia don Ramon de Cardona i, pel que sembla, quatre dels seus fills: Hug, Antoni, Pere i Guillem.²⁹

EL LLOC DEL MOR

En finalitzar les Corts de Barcelona de 1447, sembla que Ramon II de Cardona aprofità aquests intervals de temps per pledejar sobre les jurisdiccions que ell considerava pròpies i de la seua baronia. La primera reivindicació que mantingué va ser sobre el lloc del Mor, on l'any 1440 feia, segons els paers de Tàrrrega, «algunes clamós el dit noble baró don Ramon dels pahers de la dita vila sobre lo fet de la bandositat que cel ha ab los prunyovosts». El maig de 1448 tornà a reclamar els seus drets sobre aquell territori, acció per la qual la reina Maria hagué de dictar sentència sobre la qüestió entre Antoni Vinyes, notari i síndic de Barcelona, i el senyor de Bellpuig, sobre la possessió del castell del Mor.³⁰ En el desenllaç de la disputa, la reina imposà silenci sobre la jurisdicció del dit terme, concretament en la part sud de l'aigua, i manà al batlle de Vilagrassa que conservara el seu dret d'exercir la jurisdicció civil i criminal.³¹ Malgrat els dictàmens reials, però, el 20 de novembre de 1452 va tornar a reivindicar els seus drets, fet pel qual obligà els consellers de Barcelona a enviar l'advocat P. Vicent davant la reina «patrocinant una causa que la ciutat menave ab don Ramon de Cardona per lo loch de Mor».³²

27) OLIVER, *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón...* (1915), pàg. 444-445.

28) OLIVER, *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón...* (1915), pàg. 455 i 460.

29) Benvingut OLIVER ESTELLER (ed), *Cortes de los Antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Cortes de Cataluña*, vol. 23, Real Academia de la Historia (Madrid, 1917), pàg. 160.

30) Arxiu Comarcal Urgell: FONS ACUR240-23.

31) Joan YEGUAS GASSÓ, «Sobre l'antic poblat del Mor», *Urtx: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 22 (2008), pàg. 9-23.

32) Frederich SCHWARTZ i LUNA, Francesch CARRERAS CANDI (eds.) *Manual de Novells Ardits vulgarment anomenat Dietari del Antich Consell Barceloni*, II, (1390-1446), Ajuntament de Barcelona (Barcelona, 1893), pàg. 156.

EL JUEU JUSEF DE BESÉS

Una altra de les controvèrsies ben documentades del senyor de Bellpuig la tenim gràcies a l'expert en el món dels jueus catalans, Josep Xavier Muntané (2014), que ha treballat a fons la comunitat jueva de Tàrrrega; i en aquesta comunitat, és el cas de Ramon de Cardona amb un jueu de la vila de Bellpuig.³³

Anem per parts. El 26 de gener de 1450 el Consell de Tàrrrega acceptà la petició del jueu de Bellpuig, Jucef de Besés, d'anar a residir a Tàrrrega. El cas és que de Besés va aconseguir la llicència de poder canviar de vila per mitjà del jueu Bonjuha, qui va negociar amb Ramon de Cardona la facultat perquè poguera mudar-se allà on volguera. Per tant, la voluntat de Jucef de Besés fou d'anar-se'n a viure a Tàrrrega i fer-se'n vassall, ell i la seua família, de la ciutat de Barcelona.³⁴

Uns mesos després, l'1 d'abril del 1450, Ramon de Cardona envià una carta als paers de Tàrrrega perquè deixaren entrar a la vila Roven Nicim, per demanar els deutes que al jueu li eren deguts. El Consell de Tàrrrega, però, desestimà la seua petició i no donà accés al jueu a la vila.³⁵ Sembla que les discordances havien començat abans d'aqueixa data. El 3 d'agost de 1450 les diferències amb Jafudà Jucef de Besés continuen i s'agreugen. Ramon de Cardona, amb el seu home de confiança, Lluís d'Ivorra, retenen els béns que el jueu encara té a la vila de Bellpuig. Per aquestes raons, el Consell de Tàrrrega determina que calia enviar els seus prohoms, Joan Ferrer, Antoni Muntalt, Francesc Joan de Muntros i Ramon Cescases, a Ramon II de Cardona, i en una altra ocasió Joan Ferrer i Ramon Cescases a Lluís d'Ivorra, perquè els convenceren que deixaren d'actuar contra Jucef de Besés.³⁶ Al poc temps, el 17 d'agost de 1450, el Consell de Tàrrrega fa entendre que dona suport al seu veí Jucef de Besés davant Ramon de Cardona i Lluís d'Ivorra, que encara fan vexacions en els béns que té a Bellpuig, per la qual cosa el Consell acorda consultar els consellers de Barcelona perquè prenguen part en la discòrdia.³⁷

El 24 d'agost de 1450 el Consell de Tàrrrega delega en les persones de Joan Ferrer i Pere Florença l'anada a Barcelona perquè tinguen constància de tot el que diuen Ramon de Cardona i Lluís Ivorra, citats a la ciutat pels consellers, i que facen costat al jueu. El Consell els encomana que notifiquen als consellers misser Castelló i misser Guillem Jordà que escriguen a la reina per assabentar-la del que està succeint.³⁸ El 25 d'octubre de 1450, un dia després, Joan

33) Josep Xavier MUNTANÉ SANTIVERI, «La Tàrrrega medieval jueva», *Tragèdia al call: Tàrrrega 1348*, Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrrrega (Tàrrrega, 2014), pàg. 75-102.

34) MUNTANÉ, *Fons per a l'estudi...*, pàg. 155.

35) MUNTANÉ, *Fons per a l'estudi...*, pàg. 156-157.

36) MUNTANÉ, *Fons per a l'estudi...*, pàg. 158-159.

37) MUNTANÉ, *Fons per a l'estudi...*, pàg. 160-161.

38) MUNTANÉ, *Fons per a l'estudi...*, pàg. 162-163.

Ferrer, un dels habitants elegits pel Consell, «posàs en certes rahons volent-se scusar de no poder anar», opció a la qual el Consell de Tàrrrega va accedir i, per la qual, va concedir al dit Ferrer una moratòria que es perllongaria fins a Pasqua de Resurrecció.³⁹ Possiblement Ferrer no volgué anar a la ciutat comtal perquè, com hem vist darrerament, se'l cità a les Corts de Barcelona junt amb el Cardona, per la qual cosa s'intueix que hi havia entre ells una certa relació d'amistat, com es veu en el fet que acompanyara Elionor de Cardona, filla de Ramon, a casar-se a Sardenya.⁴⁰

ENDEUTAMENTS DAVANT LA MORT

Per tot el que hem vist fins ara —sempre segons la poca documentació que hem trobat—, Ramon de Cardona dedicà pràcticament tota la seua vida a gestionar el patrimoni familiar i a reivindicar aquells indrets que considerava propis. Això, vist des del punt de vista econòmic, li degué causar moltes despeses, fet pel qual es ressentí el 1457, uns anys abans del seu traspàs. Així consta en una operació econòmica d'aquest any en què el baró de Bellpuig i el seu fill Hug posen en mans dels creditors els delmes o els onzens de les poblacions d'Anglesola, Sant Martí de Maldà, Vilanova de Bellpuig, Golmés i Castellnou de Seana, que ells havien de percebre per productes o béns diversos de les dites poblacions. D'ací es cregué oportú deixar per escrit un *Memorial dels crehedors de la terra o baronia del molt magnífic senyor don Ramon de Cardona*, en què hi ha una llista nominal que indica, per a cada un dels creditors, tant la quantitat lliurada a censal com aquella que calia pagar cada any.⁴¹ De fet, les dificultats econòmiques ja venien arrossegades de molt abans del 13 de juliol, fet pel qual Ramon II de Cardona-Anglesola i el seu fill primogènit Hug, segons la documentació coetània:

«sien tenguts e obligats a molts e diversos crehedors per rahó de censals, fruyts e propietats de aquells, ab moltes e diverses penes, salaris e obligacions, a solució dels quals scusar no es poden, e si aquells no paguen haurien moltes e diverses messions e damnatges, axí com ya tots dies e molt sovint han»

i perquè satisfacen els seus deutes amb els creadors se'ls pague

«ab imposició de un onzé a tant temps com serà necessari pagar complidament axí les pensions degudes com les que de ací avant cauran. Com encara per fer degut quitament de tots los censals als quals los dits senyors, universitats e singulars de la dita baronia son tenguts e obligats, ço és, de tots blats grossos e

39) MUNTANÉ, *Fons per a l'estudi...*, pàg. 164.

40) Josep Maria SANS i TRAVÉ (dir.) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Anys 1411-1539*, Volum I, Generalitat de Catalunya/Departament de la Presidència (Barcelona, 1994), pàg. 114.

41) Ramon MIRÓ i BALDRICH, «Pagar deutes, posar nous impostos. La riquesa dels insolvents poderosos», *Quaderns de El Pregoner d'Urgell* [en línia], Núm. 9 (1996), pàg. 13-36. <https://www.raco.cat/index.php/QuadernsPregonerUrgell/article/view/217041> [Consulta: 12-09-18]

menuts, venema, oli, gafrà, li, cânem, faves, cebes, aylls, dachça, mill, panissos, polls, pollins, porcells».⁴²

Per finalitzar, va ser aquest any, el 1457, quan el baró de Bellpuig manà i dictà el testament veient-se prop de la mort, puix que es trobava malalt. En un altre estudi que tenim en preparació sobre el dit testament aportem nova informació sobre totes les persones, cavallers, eclesiàstics, familiars i amics i deutors que tenia l'entrançable Ramon II de Cardona.

CONCLUSIONS

El resseguiment biogràfic del baró de Bellpuig, Ramon II de Cardona, se'ns mostra com un noble, un cavaller, que ha de participar en els esdeveniments bèl·lics tant dins com fora del Principat. Els anys de formació i evolució de donzell a cavaller, el veiem sota l'empara dels nobles del seu llinatge a les campanyes italianes d'Alfons el Magnànim (1423), en què el monarca pretenia assentar el seu domini a Sardenya i afillar-se com a successor de Joanna de Nàpols i el seu regne. En aquella empresa va participar junt amb la noblesa de classe alta catalana i valenciana, i una bona colla de lletraferits com Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi, entre molts altres. En certa manera, el baró de Bellpuig va fer com el poeta de Gandia-Beniarjó Ausiàs March: acudí a la crida del monarca, però en tornar a les possessions peninsulars (1424) no tornà a fer cap viatge a ultramar i s'hi quedà a gestionar el seu patrimoni.

Això va fer que tothora haguera de defensar els seus interessos i el dels seus vilatans a Bellpuig, sobretot els dels jueus. En eixe sentit, Tàrrrega es presenta davant del Cardona com la principal vila en concurrència, perquè els jueus descontents d'un lloc podien anar a l'altre i, lògicament, endur-s'hi tot el seu patrimoni econòmic en detriment del de la baronia, com va ser el cas de Jusef de Besés. Per altra banda, sempre va fer valer el seu dret sobre el lloc del Mor, a pesar dels dictàmens reials que jugaren en contra seua. A més, va ser un noble perspicaç que trobà a Tarragona i Constantí la manera de pagar menys impostos per uns negocis que no haguera pogut fer si no hi estava empadronat.

La vida política no va ser menys intensa. En representació del seu estament, acudí regularment a les corts parlamentàries que convocava la reina Maria, habitualment a Barcelona; quan el seus fills tingueren l'edat escaient de donzell els portà amb ell a les dites corts per iniciar-los en els quefers de l'estament a què pertanyien; acceptà càrrecs diplomàtics que el feren partícip de la defensa del Rosselló; i, finalment, hagué d'enfrontar-se amb el bisbe d'Urgell en una bandositat que durà dues setmanes en què una part i l'altra contractaven gent d'armes per enfrontar-se.

42) MIRÓ, «Pagar deutes, posar nous...», pàg. 21.

Al final de la seua vida, pels memorials que hem citat, ens fa la impressió que estava bastant endeutat, possiblement per la vida bel·licosa que li va tocar viure, perquè en aquests assumptes, en els dels cavallers del segle XV, sovint preval l'honor i el desafiament tot i les repercussions negatives que tot allò ocasionava en la hisenda dels nobles. En certa mesura, Ramon II de Cardona-Anglesola s'assembla a l'autor del *Tirant lo Blanch* Joanot de Martorell, endeutat, per bé que no quedà com el lletraferit, arruïnat.